

Leonard Smolarski

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Dopłaty do indywidualnych gospodarstw rolnych w województwie śląskim

Wstęp

Z chwilą przystąpienia Polski do Unii Europejskiej (UE) z dniem 1 maja 2004 r. nasze rolnictwo i obszary wiejskie zostały objęte wspólną polityką rolną (WPR) oraz pomocą w ramach funduszy strukturalnych UE. Polscy rolnicy stanęli przed dużą szansą pozyskania funduszy pozwalających na restrukturyzację i modernizację gospodarstw indywidualnych. Dotychczasowe reformy WPR ukształtowały model rolnictwa europejskiego, opartego na rodzinnym gospodarstwie rolnym, które wymaga szczególnego traktowania ze względu na różnorodność potrzeb, zróżnicowanie regionalne oraz znaczenie ogólnospołeczne [Kutkowska, Łabędzki 2008, s. 226–227]. Środki finansowe przeznaczone na realizację celów WPR do 2006 r. były pokrywane przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej – Sekcja Gwarancji (tzw. pierwszy filar) [Klepac-ki, Grontkowska 2007, s. 351–355], a na lata 2007–2013 utworzono dwa odrębne fundusze rolnicze:

- Europejski Fundusz Gwarancji Rolnej, który finansuje działania związane z płatnościami bezpośrednimi, interwencją rynkową i instrumentami weterynaryjnymi,
- Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, który wspiera działania związane z rozwojem obszarów wiejskich [Szumski 2007, s. 88–92].

Rozwój rolnictwa i gospodarstw rolnych odbywa się przez przedsięwzięcia inwestycyjne, które stanowią podstawę wzrostu produkcji i usług [Klepac-ki, Grontkowska 2007, s. 68–70]. Polscy rolnicy mogli więc korzystać z wielu różnych form wsparcia związanych z realizacją inwestycji we własnych gospodarstwach [Czubak 2008a, s. 97–98]. Do tego celu przeznaczone były środki z następujących funduszy i programów:

- SAPARD 2002–2006,
- Sektorowy Program Operacyjny (SPO) 2004–2006,

- Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) 2004–2006,
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) 2007–2013.

Za najważniejsze należy jednak uznać dopłaty bezpośrednie, które stanowią największą sumę funduszy pomocowych, trafiających bezpośrednio do gospodarstw producentów rolnych. W latach 2004–2008 w ramach dopłat bezpośrednich polscy rolnicy otrzymali około 37,5 mld zł. Celem płatności bezpośrednich jest zabezpieczenie odpowiedniego poziomu dochodów rolników, bez potrzeby podwyższania cen dla konsumentów. W UE z dopłat bezpośrednich pochodzi prawie połowa dochodów rolników. Jest to zatem bardzo istotny element opłacalności produkcji rolnej [Kołoszko-Chomentowska 2006, s. 91–99; Marcysiak 2006, s. 113–117; Kisiel, Babuchowska 2006, s. 157–160]. Od samego początku funkcjonowania dopłat bezpośrednich w Polsce występowała wyraźna tendencja malejącego znaczenia dopłat w tworzeniu dochodu wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. O ile w klasie gospodarstw najmniejszych (do 4 ESU) otrzymane dopłaty miały od 23,7% w 2004 r. do 90% w 2008 r. udziału w tworzeniu dochodu, to w klasie gospodarstw największych udział ten wyniósł 7,7% w 2004 r. i 42% w 2008 r. Według Goraja [2005, s. 2–29], tak wysoki udział dopłat w tworzeniu dochodu w klasie gospodarstw najmniejszych nie powoduje jednak znaczącej poprawy wyniku ekonomicznego, gdyż dochód ten w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną wyniósł w 2004 r. zaledwie 4039 zł w skali roku, co odpowiada 22% średniej płacy netto w gospodarce narodowej. Względnie niskie znaczenie płatności bezpośrednich w kształtowaniu dochodów tej grupy gospodarstw wynika z małej powierzchni uprawniającej do otrzymania tych płatności [Majewski 2009, s. 122–129; Sulewski 2009, s. 409–414; Spiak 2004, s. 170–175]. W większych gospodarstwach kwoty dopłat są dużo wyższe, ale znacząco większe są także dochody gospodarstw. Wpływa na to większa skala produkcji, co znajduje wyraz między innymi w mniejszych kosztach wytwarzania jednostki wartości produkcji. W najmniejszych gospodarstwach rolnych (2–4 ESU) relacja kosztów do wartości produkcji wynosiła 94,9%, a w gospodarstwach o wielkości 4–8 ESU już tylko 88,4% [Woś 2007, s. 393–399].

Z uwagi na fakt, iż udział dopłat bezpośrednich w całości wsparcia rolnictwa jest bardzo duży, ważnym elementem oceny systemu tych dopłat jest ich rozdysponowanie w wydatkach związanych z działalnością rolniczą i inwestycyjną w gospodarstwach rolnych. Z badań Czubaka [2008b, s. 118–127] wynika, że większość gospodarstw rozdysponowywała dopłaty bezpośrednio wielokierunkowo, a zaledwie 13% gospodarstw przeznaczyło je na jeden cel. Największe znaczenie w rozdysponowaniu płatności miały wydatki na nawozy mineralne, na które aż 86% badanych gospodarstw przeznaczyło całość lub część dopłat, a kwota skierowana na ten cel stanowiła jedną trzecią ogólnej sumy dopłat.

Celem opracowania jest określenie poziomu i struktury funduszy unijnych, ukierunkowanych na inwestycje w indywidualnych gospodarstwach rolnych w woj. śląskim. Okres badawczy obejmuje lata 2003–2008. Źródłem materiałów empirycznych były dane systemu informacji zarządczej Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) w Warszawie, Śląskiego Oddziału Regionalnego ARiMR w Częstochowie, Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW), Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) oraz niektóre akty prawne, dotyczące płatności bezpośrednich. W opracowaniu dokonano analizy porównawczej wybranych funduszy pomocowych, a do prezentacji danych wykorzystano technikę tabelaryczną [Kopeć 1983, s. 166–199].

Uwarunkowania produkcji rolniczej w woj. śląskim

Warunki przyrodniczo-glebowe na obszarze woj. śląskiego są bardzo zróżnicowane. Najkorzystniejsze warunki dla produkcji roślinnej występują w subregionie rybnicko-jastrzębskim, tzw. zachodnim, charakteryzującym się dobrymi glebami i długim okresem wegetacyjnym. Przeciętne warunki są charakterystyczne dla subregionu centralnego (powiaty: mikołowski, tarnogórski, gliwicki i lubliniecki). Trudne warunki przyrodniczo-glebowe występują w subregionie bielsko-bialskim (południowym), w którym w większości na terenach górskich i podgórskich występują gleby słabe. Również w subregionie północnym województwa warunki uprawowe nie są sprzyjające do prowadzenia produkcji rolniczej. Występuje tu przewaga gleb lekkich o niskiej klasie bonitacyjnej, a w strukturze zasiewów dominują uprawy zbożowe, ziemniaki i rośliny pastewne. Ogólny wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej dla woj. śląskiego wynosi 64,2 pkt i jest niższy od przeciętnego w Polsce (66,6 pkt). Pod tym względem województwo zajmuje dopiero trzynaste miejsce w kraju [Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2004, s. 439–449].

Na terenach wiejskich województwa żyje blisko 998 tys. osób, tj. ponad 21% wszystkich mieszkańców. Powierzchnia użytków rolnych (UR) wynosi 486 tys. ha i stanowi 39,4% powierzchni województwa. Grunty orne stanowią 76% UR, a udział użytków zielonych, zlokalizowanych głównie w rejonach górskich i podgórskich, wynosi ponad 22% UR. Na tej przestrzeni produkcyjnej funkcjonuje 110,9 tys. gospodarstw rolnych, z których 82% to gospodarstwa o powierzchni nieprzekraczającej 5 ha. Średnia wielkość powierzchni UR w gospodarstwie za 2008 r. wyniosła 6,55 ha (w Polsce – 10,02 ha), co daje trzynaste miejsce w kraju. Plon zbóż ogółem w wysokości 37,8 dt/ha był o 6,7% wyższy od średniej krajowej, wynoszącej 35,4 dt/ha. Powierzchnia upraw roślin prze-

mysłowych w strukturze zasiewów w subregionie centralnym, północnym i południowym województwa wynosiła 5%. W subregionie zachodnim ich udział przekraczał 10%, co było związane z koncentracją uprawy buraków cukrowych. Na uwagę zasługuje fakt, że województwo śląskie jest znaczącym producentem warzyw. Warzywa gruntowe uprawiane są na powierzchni przeszło 3800 ha, a zbiory wynoszą 115 875 ton, co oznacza 2,3% udziału w produkcji krajowej. W produkcji zwierzęcej obsada bydła ogółem wynosi 26,7 sztuk na 100 ha/UR, wobec 32,8 sztuk na 100 ha/UR średnio w kraju. Oznacza to dziesiąte miejsce w Polsce. Również pogłowie trzody chlewnej wynoszące 87,1 sztuk na 100/ha UR znacząco odbiega od średniej krajowej (113,9 sztuk na 100 ha/UR). Produkcja mleka wynosi 307 mln litrów, to jest 2,7% produkcji krajowej. Jednostkowa wydajność od jednej krowy wynosi 4558 litrów (czwarta pozycja w kraju). Województwo śląskie jest dużym producentem żywca drobiowego i jaj. Udział produkcji żywca drobiowego w produkcji krajowej wynosi 3,3%, a jaj konsumpcyjnych ponad 8% [Rocznik Statystyczny 2007, s. 32–292; Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów i pogłowie zwierząt gospodarskich 2003, s. 9–161; Rolnictwo w województwie śląskim 2004, s. 5–44].

Fundusze i działania wspierające przedsięwzięcia inwestycyjne w gospodarstwach rolnych

Pierwszym funduszem unijnym, którego zadaniem było przygotowanie Polski do członkostwa w UE w zakresie rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich, był przedakcesyjny fundusz SAPARD (Specjalny Przedakcesyjny Program na rzecz Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich). Program stanowił instrument wsparcia przez Unię Europejską państw kandydujących w procesie przekształceń strukturalnych i dostosowawczych do standardów unijnych na wsi i w rolnictwie. W Polsce realizowany był od lipca 2002 r. do października 2006 r. i miał na celu poprawę konkurencyjności polskiego rolnictwa, przyspieszenie dostosowania sektora rolno-spożywczego do wymogów unijnych oraz rozwój obszarów wiejskich. Program SAPARD finansowany był z budżetu wspólnotowego (z Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej) i krajowego oraz ze środków prywatnych beneficjentów. Na inwestycje w gospodarstwach rolnych przeznaczone były środki z Działania 2. Inwestycje w gospodarstwach rolnych. W ramach tego działania do rolników woj. śląskiego trafiło 11 mln zł.

W tabeli 1 przedstawiono liczbę zrealizowanych wniosków i wielkości kwot dokonanych płatności w kolejnych latach funkcjonowania poszczególnych funduszy, programów oraz płatności bezpośrednich i ONW. Formalne uruchomienie

programu SAPARD nastąpiło dopiero pod koniec 2003 r., dlatego rolnicy złożyli wtedy tylko 21 wniosków. Najwięcej, gdyż aż 155 wniosków złożyli rolnicy w 2004 r. (na kwotę 8,1 mln zł, co stanowiło 73,6% całej sumy pozyskanej przez rolników w woj. śląskim z tego funduszu). W dwóch ostatnich latach funkcjonowania programu, tj. w 2005 i 2006 r., po środki sięgnęło razem już tylko 43 rolników na kwotę 2 mln zł. Gradziuk-Jeziarska [2006, s. 122] stwierdza, że SAPARD był programem skonstruowanym w sposób faworyzujący finansowo silniejsze i lepiej zorganizowane jednostki, dysponujące kapitałem własnym lub mające łatwiejszy dostęp do kredytów. Program był więc od początku pomyślany jako instrument mający na celu wsparcie dużych i silnych gospodarstw. Dlatego w 2004 r. taka właśnie grupa rolników podjęła decyzję o wykorzystaniu środków z tego funduszu w woj. śląskim, co w efekcie spowodowało złożenie tak dużej liczby wniosków.

Jednym z głównych instrumentów przekształceń strukturalnych w rolnictwie w pierwszym okresie akcesji w latach 2004–2006 był SPO – Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich. Stanowił on pod wieloma względami kontynuację programu SAPARD i funkcjonował na podobnych zasadach, różniąc się tylko w szczegółach. Program SPO finansowany był z budżetu UE (z Sekcji Orientacji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej), z budżetu krajowego oraz ze środków prywatnych beneficjentów. Najbardziej znaczącymi z punktu widzenia inwestycyjnego w gospodarstwach rolnych w SPO były działania 1.1. Inwestycje w gospodarstwach rolnych i 1.2. Ułatwianie startu młodym rolnikom. Do gospodarstw rolnych w woj. śląskim razem z tych działań trafiło 74,1 mln zł. Z przyczyn proceduralnych składanie wniosków z Działania 1.1 rozpoczęło się dopiero we wrześniu 2005 r. i w woj. śląskim do grudnia 2005 r. złożono 106 wniosków na kwotę 10,4 mln zł. W 2006 r. rolnicy mogli składać wnioski przez cały rok, więc zainteresowanie pozyskiwaniem środków było znacznie większe, a rolnicy złożyli w sumie 268 wniosków na kwotę 26,9 mln zł. W związku z uruchomieniem dodatkowych środków przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi przeznaczonych na to działanie rolnicy mogli ubiegać się o finansowanie jeszcze w latach 2007–2008. W woj. śląskim złożono wtedy razem 163 wnioski na kwotę 19,8 mln zł, co stanowiło 34,7% całej puli środków pozyskanych w woj. śląskim z tego działania. Przebieg realizacji Działania 1.2 świadczy o dużym zainteresowaniu młodych osób prowadzeniem działalności rolniczej w woj. śląskim. W 2005 r. złożono 339 wniosków na kwotę 17 mln zł, co stanowiło 22,9% wszystkich środków pozyskanych z działań inwestycyjnych do gospodarstw rolnych w woj. śląskim z SPO.

Działania realizowane w ramach PROW 2004–2006 miały na celu poprawę konkurencyjności gospodarstw rolnych oraz wspieranie zrównoważonego rozwo-

ju obszarów wiejskich. Ich realizacja przebiegała w sposób spójny z programami strukturalnymi, w tym zwłaszcza z SPO. Całość środków przewidzianych na finansowanie PROW to środki publiczne, z czego 80% pochodziło z Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej, a 20% z budżetu krajowego. Ogromną zaletą działań PROW, w porównaniu do SPO, jest brak konieczności ponoszenia własnych kosztów przy realizacji danych przedsięwzięć

Tabela 1

Realizacja płatności w ramach funduszy i działań wspierających przedsięwzięcia inwestycyjne w gospodarstwach rolnych w województwie śląskim

Fundusze i działania	Lata						RAZEM
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
1	2	3	4	5	6	7	8
SAPARD:							
– liczba zrealizowanych wniosków	21	155	37	6	–	–	219
– kwota zrealizowanych płatności (mln zł)	0,9	8,1	1,7	0,3	–	–	11,0
SPO:							
Działanie 1.1. Inwestycje w gospodarstwach rolnych							
– liczba zrealizowanych wniosków	–	–	106	268	98	65	537
– kwota zrealizowanych płatności (mln zł)	–	–	10,4	26,9	11,1	8,7	57,1
Działanie 1.2. Ułatwianie startu młodym rolnikom							
– liczba zrealizowanych wniosków	–	–	339	–	–	–	339
– kwota zrealizowanych płatności (mln zł)	–	–	17,0	–	–	–	17,0
PROW 2004–2006:							
Działanie 2. Wspieranie gospodarstw niskotowarowych							
– liczba zrealizowanych wniosków	–	–	2 901		–	–	2 901
– kwota zrealizowanych płatności (mln zł)	–	–	21,8				21,8
Działanie 6. Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE							
– liczba zrealizowanych wniosków	–	–	649		–	–	649
– kwota zrealizowanych płatności (mln zł)	–	–	19,9				19,9
PROW 2007–2013:							
Działanie 112. Ułatwianie startu młodym rolnikom							
– liczba złożonych wniosków	–	–	–	–	–	121	121
– wnioskowana kwota pomocy (mln zł)	–	–	–	–	–	6,1	6,1
Działanie 121. Modernizacja gospodarstw rolnych							
– liczba złożonych wniosków	–	–	–	–	–	318	318
– wnioskowana kwota pomocy (mln zł)	–	–	–	–	–	42,7	42,7

cd. tab. 1

1	2	3	4	5	6	7	8
PŁATNOŚCI OBSZAROWE:							
– liczba złożonych wniosków	–	52 978	56 702	55 485	54 455	52 231	–
– kwota zrealizowanych płatności (mln zł)	–	153,7	166,6	195,5	191,2	183,3	890,3
w tym:							
– kwota zrealizowanych płatności w ramach JPO	–	67,9	77,3	94,3	102,5	107,0	449,0
– kwota zrealizowanych płatności w ramach UPO	–	85,8	89,2	97,9	69,3	59,7	401,9
– kwota zrealizowanych płatności w ramach płatności zwierzęcych	–	–	–	–	15,4	13,0	28,4
– kwota zrealizowanych płatności w ramach płatności cukrowych	–	–	–	3,3	4,0	3,7	10,9
PŁATNOŚCI ONW:							
– liczba złożonych wniosków	–	15 539	16 501	17 141	19 263	20 001	–
– kwota zrealizowanych płatności (mln zł)	–	15,5	19,0	19,7	43,8		98,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Systemu Informacji Zarządczej ARiMR oraz na podstawie danych Śląskiego Oddziału Regionalnego ARiMR w Częstochowie.

przez rolników korzystających z pomocy. Największe znaczenie z punktu widzenia inwestycyjnego w gospodarstwach rolnych miało Działanie 6. Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej. Nabór wniosków w tym działaniu odbywał się w latach 2005–2006, a w woj. śląskim złożono wtedy 649 wniosków. Według Bułkowskiej [2007, s. 49; za Wigier 2006], rolnicy najczęściej w tym działaniu wnioskowali o dofinansowanie budowy urządzeń do przechowywania nawozów naturalnych (prawie 90% inwestycji).

Z badań Czubaka [2007, s. 77–82] wynika, że głównie gospodarstwa duże są beneficjentami funduszy skierowanych na poprawę warunków utrzymania zwierząt w gospodarstwie, aby warunki te odpowiadały wymogom UE. Można więc przyjąć, że kwota 19,9 mln zł pozyskana przez 649 gospodarstw w woj. śląskim została wykorzystana przez takie właśnie gospodarstwa (tab. 1). Interesujące z punktu widzenia pomocy dla niedużych gospodarstw było Działanie 2. Wspieranie gospodarstw niskotowarowych, na które rolnicy mogli składać wnioski w latach 2005–2006. W woj. śląskim złożono 2901 wniosków na łączną kwotę 21,8 mln zł. Wsparcie to ma postać premii w wysokości 1250 euro rocznie przez 5 kolejnych lat. W związku z tym ostatnie płatności dla wniosków złożonych w 2006 r. będą realizowane jeszcze w 2011 r. Tak duża liczba rolników korzystających z tego działania świadczy o tym, że w woj. śląskim produkcją rolniczą zajmują się głównie gospodarstwa małe o wielkości 2–4 ESU.

W 2007 r. w krajach UE rozpoczął się nowy siedmioletni okres programowania i finansowania, obejmujący lata 2007–2013. Każdy z krajów członkowskich przygotował własny Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na ten okres. Polski PROW 2007–2013 został przyjęty przez Unijny Komitet Rozwoju Obszarów Wiejskich w dniu 25 lipca 2007 r. PROW 2007–2013 zastępuje dwa uprzednio realizowane programy w latach 2004–2006, tj. SPO i PROW 2004–2006. Większość przewidzianych w nim działań jest ich kontynuacją. Celem PROW 2007–2013 jest dalsza modernizacja polskiego rolnictwa oraz szybszy rozwój obszarów wiejskich. Wszystkie działania programu są współfinansowane z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz ze środków krajowych przeznaczonych na ten cel w ustawie budżetowej. Na inwestycje w gospodarstwach rolnych zasadniczy wpływ mają działania 112. Ułatwianie startu młodym rolnikom oraz 121. Modernizacja gospodarstw rolnych. W Działaniu 121 śląscy rolnicy złożyli w 2008 r. 318 wniosków na kwotę 42,7 mln zł. Porównując te wielkości z Działaniem 1.1. Inwestycje w gospodarstwach rolnych w SPO, można stwierdzić, że zainteresowanie Działaniem 121 z PROW 2007–2013 było bardzo duże, a kwota wnioskowanej pomocy tylko w 2008 r. była zbliżona do środków uzyskanych przez rolników za okres 3 lat w Działaniu 1.1 w SPO. Może to świadczyć o tym, że rolnicy w pierwszym okresie funkcjonowania środków pomocowych z UE nie byli jeszcze na tyle przygotowani, aby w pełni wykorzystywać oferowane im możliwości. Można więc założyć, że środki z funduszy pomocowych PROW 2007–2013 zostaną lepiej i efektywniej wykorzystane na cele inwestycyjne w gospodarstwach rolnych. Dane w zakresie Działania 112. Ułatwianie startu młodym rolnikom pokazują, że w 2008 r. w woj. śląskim złożono 121 wniosków na kwotę 6,1 mln zł. Jeśli te liczby porównamy z Działaniem 1.2. Ułatwianie startu młodym rolnikom w SPO za 2005 r., to uwiadcza się fakt, że prawie trzy razy mniej młodych rolników zwróciło się o pomoc w 2008 r. (tab. 1). Przyczyną tego zjawiska jest zmiana przepisów w zakresie pozyskiwania środków z tego działania. Od 2008 r. młodzi rolnicy muszą dokonywać ścisłych rozliczeń finansowych z wydatkowanych środków (70% wydatkowanych środków podlega rozliczeniu fakturowemu), co najmniej przez trzy lata od otrzymania pomocy muszą pozostawać ubezpieczeni w systemie KRUS i po trzech latach powierzchnia ich gospodarstwa powinna wynosić tyle co średnia krajowa, tj. 10,15 ha. W Działaniu 1.1 z 2005 r. nie było potrzeby spełnienia tych warunków przez młodych rolników. Wynika stąd wniosek, że w zależności od wymagań i przepisów określających tryb postępowania przy pozyskiwaniu środków rolnicy mogą z nich korzystać w mniejszym lub większym zakresie.

Najwięcej środków finansowych trafia do rolników z tytułu dopłat bezpośrednich. Jest to instrument, który ma największe oddziaływanie zarówno pod

względem skali dofinansowania, jak również liczby gospodarstw objętych pomocą. W Polsce obowiązuje uproszczony system płatności (tzw. system jednolitej płatności obszarowej SAPS – single area payment scheme), który polega na stosowaniu płatności do hektara UR, bez względu na rodzaj produkcji rolniczej. Po raz pierwszy polscy rolnicy mogli ubiegać się o płatności w 2004 r. Zgodnie z ustawą o płatnościach bezpośrednich¹, system płatności obszarowych w latach 2004–2006 składał się z dwóch elementów: jednolitej płatności obszarowej (JPO), przysługującej do powierzchni gruntów rolnych utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej², oraz z uzupełniających płatności obszarowych (UPO), umożliwiających podwyższenie dochodów rolników w gospodarstwach, którym przysługuje płatność JPO i w których uprawiane są rośliny wspierane w krajach UE dopłatami. W grupie UPO wydzielono – jako osobne sektory płatności – chmiel, tytoń, ziemniaki przeznaczone do przetworzenia na skrobię oraz grupę „innych roślin”. Wykaz sektora wszystkich „innych roślin”, do których przysługują płatności UPO, jest określany corocznie w drodze rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie rodzajów roślin objętych płatnościami uzupełniającymi. W grupie UPO właśnie sektor „innych roślin” ma zasadnicze znaczenie w finansowaniu gospodarstw rolnych. W 2006 r. uruchomiono oddzielną płatność z tytułu cukru, która została wprowadzona w celu rekompensowania plantatorom buraków spadku przychodów, jaki powoduje reforma rynku cukru w krajach UE, obowiązująca od 1 lipca 2006 r. Istotne z punktu widzenia skali pozyskiwanych środków są również płatności zwierzęce wprowadzone w 2007 r.³, przysługujące dodatkowo do trwałych użytków zielonych, na których prowadzona jest uprawa roślin przeznaczonych na paszę dla posiadaczy bydła, owiec, kóz lub koni w ramach rekompensaty dla rolników ponoszących wyższe koszty produkcji z tytułu chowu zwierząt tych gatunków.

W tabeli 2 przedstawiono udział płatności bezpośrednich oraz pozostałych funduszy w woj. śląskim w odniesieniu do płatności zrealizowanych w całym kraju. W latach 2004–2008 do rolników uprawnionych do otrzymania dopłat obszarowych w woj. śląskim trafiło 890,3 mln zł, co stanowiło 2,4% dopłat obszarowych, jakie otrzymali rolnicy w całej Polsce w analizowanym okresie. Po-

¹ Ustawa z 18 grudnia 2003 r. o płatnościach bezpośrednich do gruntów rolnych (Dz.U. z 2004 r. Nr 6, poz. 40).

² Wg klasyfikacji EUROSTAT-u, do gruntów rolnych zalicza się grunty orne, trwałe użytki zielone, plantacje wieloletnie oraz ogrody przydomowe. Minimalne wymagania dotyczące dobrej kultury rolnej zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 7 kwietnia 2004 r. w sprawie minimalnych wymagań utrzymywania gruntów rolnych w dobrej kulturze rolnej (Dz.U. z 2004 r. Nr 65, poz. 600 z późn. zm.).

³ Ustawa z dnia 26 stycznia 2007 r. o płatnościach do gruntów rolnych i płatności cukrowej (Dz.U. Nr 35, poz. 217).

Tabela 2

Realizacja płatności w ramach funduszy i działań wspierających przedsięwzięcia inwestycyjne w gospodarstwach rolnych w województwie śląskim za lata 2003–2008 na tle kraju

Fundusze i działania	Kraj				Województwo śląskie			
	zrealizowane wnioski		zrealizowane płatności		zrealizowane wnioski		zrealizowane płatności	
	liczba	%	mln zł	%	liczba	%	mln zł	%
SAPARD	12 929	100,0	588,5	100,0	219	1,7	11,0	1,9
SPO: Działanie 1.1. Inwestycje w gospodarstwach rolnych	28 199	100,0	2 414,5	100,0	537	1,9	57,1	2,4
Działanie 1.2. Ułatwianie startu młodym rolnikom	14 151	100,0	707,6	100,0	339	2,4	17,0	2,4
PROW 2004–2006: Działanie 2. Wspieranie gospodarstw niskotowarowych	172 467	100,0	1 316,4	100,0	2 901	1,7	21,8	1,7
Działanie 6. Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE	71 385	100,0	2 437,5	100,0	649	0,9	19,9	0,8
PROW 2007–2013 ^a : Działanie 112. Ułatwianie startu młodym rolnikom	6 505	100,0	325,3	100,0	121	1,9	6,1	1,9
Działanie 121. Modernizacja gospodarstw rolnych	18 372	100,0	2 361,9	100,0	318	1,7	42,7	1,8
PLATNOŚCI OBSZAROWE	1 419 375 ^b	–	37 551,0	100,0	52 231 ^b	–	890,3	2,4
PLATNOŚCI ONW	755 658 ^c	–	6 311,0	100,0	20 001 ^c	–	98,0	1,6

^a – dane programu dotyczą wnioskowanej kwoty płatności dla liczby już złożonych wniosków.

^b – dane za kampanię obszarową 2008 zgodnie z tabelą 3.

^c – dane za kampanię obszarową 2008.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Systemu Informacji Zarządczej ARiMR oraz na podstawie danych Śląskiego Oddziału Regionalnego ARiMR w Częstochowie.

równując udział zrealizowanych płatności z pozostałych funduszy pomocowych, można stwierdzić, że podobna wielkość (tj. 2,4%) środków krajowych wpłynęła do woj. śląskiego z SPO w Działaniu 1.1 (57,1 mln zł) i w Działaniu 1.2 (17,0 mln zł). Fundusz SAPARD i rozpoczęty w 2008 r. PROW 2007–2013 miały niższy udział w finansowaniu gospodarstw rolnych i wynosiły 1,8–1,9%. Najniższy

udział środków pozyskanych do woj. śląskiego w porównaniu z pulą krajową miał miejsce w Działaniu 6 PROW 2004–2006 (Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE) i wynosił 0,8% w kwocie 19,9 mln zł.

Od czasu wprowadzenia dopłat bezpośrednich w 2004 r. rolnicy mogą ubiegać się również o wsparcie finansowe z tytułu działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). W ramach tego instrumentu wspierane są gospodarstwa rolne zlokalizowane na obszarach, na których produkcja rolnicza jest utrudniona ze względu na niekorzystne warunki środowiskowe [Czapiewski, Niewęgłowska 2006, s. 8–18]. Pomoc finansowa ma rekompensować trudności związane z prowadzeniem gospodarstw w stosunku do gospodarowania na innych terenach, gdzie warunki dla rolnictwa są korzystniejsze. Ma także przeciwdziałać wyludnianiu się obszarów wiejskich i zatracaniu ich rolniczego charakteru [Pomajda 2004, s. 109–110]. Przy racjonalnym gospodarowaniu zasobami na ONW można zmniejszyć koszty produkcji rolniczej do poziomów uzasadnionych przyrodniczo i ekonomicznie [Roszkowska-Mądra 2008, s. 104–109]. Nie jest to więc wsparcie typowo inwestycyjne, niemniej jednak z tego tytułu do gospodarstw rolnych położonych na terenach ONW co roku wpływają określone kwoty pieniężne. Do rolników w woj. śląskim w ramach wsparcia ONW trafiła w latach 2004–2008 kwota 98 mln zł (tab. 2). Płatności ONW finansowane były ze środków PROW 2004–2006 oraz z PROW 2007–2013.

Tabela 3 zawiera liczby złożonych wniosków obszarowych z podziałem na województwa. Najwięcej wniosków składa się w woj. mazowieckim (15,1%), a najmniej w woj. lubuskim (1,5%). Pod tym względem woj. śląskie zajmuje 11. miejsce w kraju. W 2008 r. o płatności obszarowe ubiegało się w woj. śląskim ponad 52 tys. rolników, w tym 20 tys. złożyło wnioski o płatności z tytułu ONW. Stanowiło to 3,7% wszystkich złożonych wniosków obszarowych w Polsce w 2008 r., których liczba wynosiła 1419,5 tys. W porównaniu do 2004 r. w całym kraju przybyło w 2008 r. 1,4% rolników, którzy złożyli wnioski o płatności obszarowe. Najwięcej wniosków (1483,6 tys.) złożono w 2005 r., a w następnych latach następował niewielki spadek ich liczby. Taka sama tendencja występowała we wszystkich województwach w całej Polsce. W woj. śląskim w 2008 r. rolnicy złożyli o 0,8 tys. wniosków mniej niż w 2004 r. Różnica ta stanowiła zmniejszenie o 1,4% liczby wniosków. Można wnioskować, że przyczyną takiego rozkładu liczby składanych wniosków był fakt, że w 2004 r. rolnicy składali je po raz pierwszy. Nie wszyscy byli jeszcze wtedy dobrze przygotowani w zakresie spełnienia terminów i wymogów obowiązujących przy składaniu wniosków o płatności obszarowe, a więc nie chcieli ryzykować zadeklarowania nieprawidłowych danych we wnioskach. W 2005 r. w całym kraju o płatności obszarowe ubiegało się 1483,6 tys. rolników. W porównaniu z 2004 r. do składania wniosków dołą-

Tabela 3

Liczba złożonych wniosków o przyznanie płatności obszarowych z podziałem na poszczególne województwa

Województwo	Lata										Zmiana 2008/2004	
	2004		2005		2006		2007		2008			
	tys.	%	tys.	%	tys.	%	tys.	%	tys.	%	tys.	%
Dolnośląskie	61,5	4,4	63,2	4,3	62,2	4,2	61,0	4,2	59,1	4,2	-2,3	-3,8
Kujawsko- pomorskie	69,3	4,9	70,2	4,7	69,5	4,7	68,6	4,7	67,5	4,8	-1,8	-2,6
Lubelskie	173,4	12,4	186,0	12,5	185,3	12,6	184,4	12,7	181,6	12,8	8,2	4,7
Lubuskie	20,3	1,5	21,5	1,5	21,4	1,5	21,2	1,5	20,6	1,5	0,3	1,3
Łódzkie	127,8	9,1	134,6	9,1	133,2	9,1	131,7	9,1	129,1	9,1	1,3	1,0
Małopolskie	131,9	9,4	142,9	9,6	140,3	9,6	138,0	9,5	132,8	9,4	0,9	0,7
Mazowieckie	207,9	14,8	223,4	15,1	221,6	15,1	219,8	15,1	214,5	15,1	6,6	3,2
Opolskie	30,5	2,2	30,6	2,1	29,9	2,0	29,3	2,0	28,7	2,0	-1,8	-5,9
Podkarpackie	119,3	8,5	131,5	8,9	130,1	8,9	128,2	8,8	124,4	8,8	5,2	4,3
Podlaskie	80,7	5,8	84,7	5,7	84,3	5,7	83,6	5,8	82,6	5,8	2,0	2,4
Pomorskie	39,1	2,8	40,7	2,7	40,3	2,7	40,0	2,8	39,2	2,8	0,1	0,2
Śląskie	53,0	3,8	56,7	3,8	55,5	3,8	54,5	3,7	52,2	3,7	-0,8	-1,4
Świętokrzyskie	92,1	6,6	97,2	6,6	96,0	6,5	94,9	6,5	92,4	6,5	0,3	0,3
Warmińsko- mazurskie	41,9	3,0	44,1	3,0	44,1	3,0	43,9	3,0	43,1	3,0	1,2	3,0
Wielkopolskie	122,6	8,8	126,0	8,5	125,1	8,5	124,2	8,5	122,9	8,7	0,3	0,2
Zachodnio-po- morskie	29,2	2,1	30,3	2,0	30,0	2,0	29,6	2,0	28,6	2,0	-0,5	-1,9
Razem	1400,4	100,0	1483,6	100,0	1468,6	100,0	1452,7	100,0	1419,5	100,0	19,1	1,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Systemu Informacji Zarządczej ARiMR.

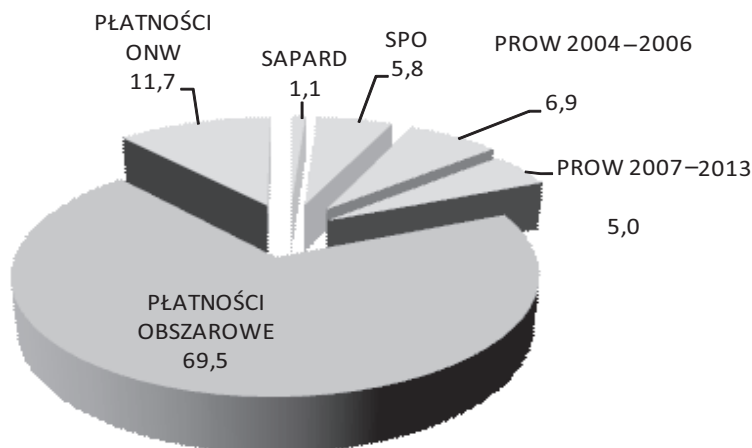
czyło 83,2 tys. (5,9%) rolników przygotowanych do otrzymania środków z tego tytułu. Wśród składających wnioski obszarowe byli też tacy rolnicy, których gospodarstwa nie spełniały formalnych wymogów do otrzymania płatności bezpośrednich. Dodatkowo kontrole terenowe prowadzone przez ARiMR stwierdzały w niektórych gospodarstwach liczne nieprawidłowości, które nie kwalifikowały ich do otrzymania środków z tytułu płatności bezpośrednich. W niektórych przypadkach szczególnie właściciele bardzo małych gospodarstw świadomie rezygnowali z dopłat w następnych latach, ponieważ nieopłacalne stawało się dla nich przygotowanie małych działek rolnych do spełnienia wymogów dobrej kultury rolnej. W związku z tym od 2005 r. liczba składanych wniosków zmniejszała się i w 2008 r. wynosiła 1419,6 tys., tj. zmniejszyła się o 4,3%.

W tabeli 4 przedstawiono powierzchnię użytków rolnych, o dopłaty której ubiegali się polscy rolnicy w latach 2004–2008 w ramach płatności obszarowych. W woj. śląskim największa powierzchnia została zgłoszona przez rolni-

Tabela 4
Powierzchnia deklarowana przez rolników w ramach złożonych wniosków obszarowych z podziałem na poszczególne województwa

Województwo	Lata												Zmiana 2008/2004	
	2004		2005		2006		2007		2008		2008/2004		%	
	tys. ha	%	tys. ha	%	tys. ha	%	tys. ha	%	tys. ha	%	tys. ha	%	tys. ha	%
Dolnośląskie	870,1	6,4	890,9	6,3	883,8	6,2	893,2	6,2	882,0	6,2	882,0	6,2	11,9	1,4
Kujawsko-pomorskie	1 024,2	7,5	1 036,1	7,3	1 043,5	7,3	1 038,4	7,3	1 034,2	7,3	1 034,2	7,3	10,0	1,0
Lubelskie	1 268,5	9,3	1 336,8	9,4	1 346,0	9,5	1 357,6	9,5	1 354,3	9,5	1 354,3	9,5	85,8	6,8
Lubuskie	360,3	2,6	388,6	2,7	391,1	2,7	400,9	2,8	402,0	2,8	402,0	2,8	41,7	11,6
Łódzkie	941,8	6,9	984,1	6,9	981,7	6,9	983,0	6,9	972,6	6,8	972,6	6,8	30,8	3,3
Małopolskie	489,4	3,6	529,3	3,7	524,2	3,7	522,7	3,7	514,0	3,6	514,0	3,6	24,6	5,0
Mazowieckie	1 823,2	13,3	1 912,2	13,4	1 913,5	13,4	1 933,2	13,5	1 901,7	13,4	1 901,7	13,4	78,5	4,3
Opolskie	500,9	3,7	503,1	3,5	504,2	3,5	505,7	3,5	504,1	3,5	504,1	3,5	3,2	0,6
Podkarpackie	494,5	3,6	548,3	3,8	544,7	3,8	551,1	3,8	542,3	3,8	542,3	3,8	47,8	9,7
Podlaskie	983,8	7,2	1 023,4	7,2	1 018,6	7,2	1 025,0	7,2	1 022,1	7,2	1 022,1	7,2	38,3	3,9
Pomorskie	697,7	5,1	716,3	5,0	715,5	5,0	712,3	5,0	711,9	5,0	711,9	5,0	14,2	2,0
Śląskie	327,8	2,4	350,8	2,5	349,1	2,5	353,8	2,5	344,4	2,4	344,4	2,4	16,6	5,1
Świętokrzyskie	483,4	3,5	510,6	3,6	510,3	3,6	509,2	3,6	510,6	3,6	510,6	3,6	27,2	5,6
Warmińsko-mazurskie	946,0	6,9	972,5	6,8	974,1	6,8	968,3	6,8	966,0	6,8	966,0	6,8	20,0	2,1
Wielkopolskie	1 692,8	12,4	1 726,8	12,1	1 727,6	12,1	1 731,5	12,1	1 731,6	12,2	1 731,6	12,2	38,8	2,3
Zachodniopomorskie	784,8	5,7	812,4	5,7	813,8	5,7	831,2	5,8	824,9	5,8	824,9	5,8	40,0	5,1
Razem	13 689,2	100,0	14 242,2	100,0	14 241,7	100,0	14 317,1	100,0	14 218,7	100,0	14 218,7	100,0	530	3,9

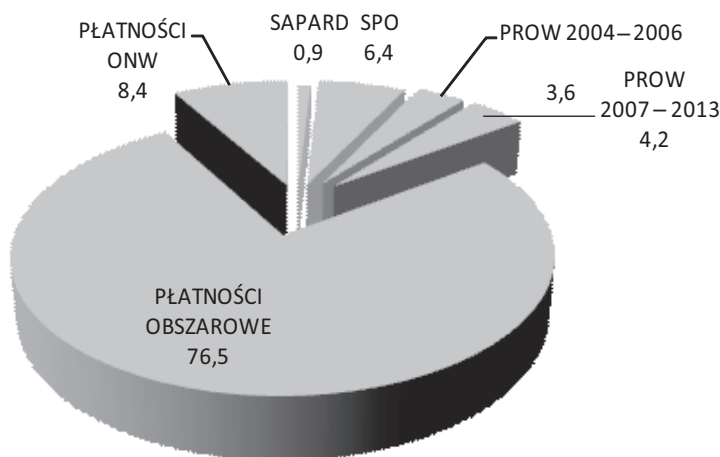
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Systemu Informacji Zarządczej ARIMR.

Rysunek 1

Struktura płatności realizowanych w ramach funduszy i działań wspierających inwestycje w gospodarstwach rolnych w Polsce w latach 2003–2008 (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Rysunek 2

Struktura płatności realizowanych w ramach funduszy i działań wspierających inwestycje w gospodarstwach rolnych w województwie śląskim w latach 2003–2008 (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

ków w 2007 r. i wynosiła 353,8 tys. ha. W 2008 r. powierzchnia ta wynosiła 344,4 tys. ha i w stosunku do 2004 r. była większa o 5,1%. W całym kraju rolnicy zgłosili 14 218,7 tys. ha i była to powierzchnia większa o 530 tys. ha w porównaniu do 2004 r. Płatności obszarowe stanowiły największy udział w strukturze wszystkich funduszy pomocowych, skierowanych do gospodarstw indywidual-

nych w Polsce (rys. 1). Razem z płatnościami ONW do gospodarstw trafiło w latach 2004–2008 tylko z tych dwóch funduszy 81,2% wsparcia finansowego. Ze środków SAPARD, SPO, PROW 2004–2006 i PROW 2007–2013 do rolników trafiło 18,8%. W podobny sposób rozdysponowano środki z funduszy pomocowych w woj. śląskim (rys. 2). Udział płatności bezpośrednich był tu większy niż w strukturze środków całego kraju i wynosił 76,5%, a razem z ONW było to 84,9%. Na pozostałe fundusze przypadało 15,1%, wśród których najwięcej uzyskano ze środków SPO, tj. 6,4%. Oznacza to, że dla rolników z woj. śląskiego środki pochodzące z dopłat bezpośrednich mają jeszcze większe znaczenie w udziale pozostałych funduszy pomocowych niż w strukturze zrealizowanych płatności dla całego kraju.

Wnioski

Celem opracowania było określenie wielkości pozyskanych środków finansowych z funduszy unijnych ukierunkowanych na inwestycje w indywidualnych gospodarstwach rolnych w woj. śląskim w latach 2003–2008. W opracowaniu dokonano analizy porównawczej wybranych funduszy pomocowych. Na podstawie przeprowadzonych badań sformułowano następujące wnioski:

1. W latach 2003–2008 rozpoczął się proces wdrażania unijnych funduszy pomocowych do indywidualnych gospodarstw rolnych w Polsce, a rolnicy w woj. śląskim aktywnie włączyli się w pozyskiwanie nowych środków w celu zainwestowania ich w rozwój własnych gospodarstw.
2. Udział środków pozyskanych do woj. śląskiego z różnych funduszy pomocowych na cele inwestycyjne w gospodarstwach rolnych w latach 2003–2008 był na ogół stały i mieścił się w przedziale 1,7–2,5% środków krajowych przeznaczonych na te cele.
3. Większość działań w programach SAPARD, SPO i PROW była adresowana do rolników spełniających określone kryteria, a więc do gospodarstw towarowych i rozwijających się. Liczba gospodarstw korzystających z tych funduszy była stosunkowo niewielka.
4. Wielkość płatności ONW w woj. śląskim w analizowanym okresie wynosiła 98 mln zł (11% kwoty płatności bezpośrednich), co pokazuje, że są to również ważne środki, które w odpowiedni sposób wykorzystane w gospodarstwach rolnych mogą je doinwestować.
5. Zdecydowanie największa wartość środków finansowych pochodzi z płatności obszarowych, a liczba gospodarstw korzystających z tej formy wsparcia jest największa. Na 110,9 tys. gospodarstw rolnych w woj. śląskim zarejestrowanych w spisie GUS tylko połowa korzysta z dopłat bezpośrednich.

Śląscy rolnicy składali wnioski o płatności obszarowe na 72% powierzchni UR województwa. W 2008 r. średnia wielkość płatności obszarowych (bez ONW) w przeliczeniu na 1 gospodarstwo uczestniczące w systemie płatności w woj. śląskim wynosiła 3275 zł i była mniejsza od średniej krajowej, która w przeliczeniu na 1 gospodarstwo wynosiła 5647 zł.

Literatura

- BULKOWSKA B., 2007: *Ocena realizacji programu PROW w Polsce w latach 2004–2006*. Roczniki Naukowe SERiA, t. IX, z. 2.
- CZAPIEWSKI K., NIEWĘGŁOWSKA G., 2006: *Przestrzenne zróżnicowanie dopłat wyrównawczych ONW w Polsce w 2004 roku*. Raport Programu Wieloletniego 2005–2009. Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu Polski do UE, nr 31, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarski Żywnościowej – PIB, Warszawa.
- CZUBAK W., 2007: *Ocena funkcjonowania Działania 6 „Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej” w ramach PROW 2004–2006*. Roczniki Naukowe SERiA, t. IX, z. 1.
- CZUBAK W., 2008a: *Znaczenie czynników wpływających na korzystanie z funduszy rolnych UE*. Roczniki Naukowe SERiA, t. X, z. 3.
- CZUBAK W., 2008b: *Rozdysonowanie dopłat bezpośrednich w gospodarstwach rolnych korzystających z funduszy UE w Wielkopolsce*. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, nr 4.
- GORAJ L., 2005: *Wpływ płatności bezpośrednich na dochody polskich gospodarstw rolnych*. Urząd Komitetu Integracji Europejskiej.
- GRADZIUK-JEZIERSKA K., 2006: *Ocena realizacji programu SAPARD w krajach członkowskich Unii Europejskiej*. Roczniki Naukowe SERiA, t. VIII, z. 4.
- KISIEL R., BABUCHOWSKA K., 2006: *Wykorzystanie płatności bezpośrednich na przykładzie powiatu szczycieńskiego*. Roczniki Naukowe SERiA, t. VIII, z. 4.
- KLEPACKI B., GRONTKOWSKA A., 2007: *Ekonomika i zarządzanie przedsiębiorstwem w agrobiznesie*. Format-AB, Warszawa.
- KOŁOSZKO-CHOMENTOWSKA Z., 2006: *Płatności bezpośrednie a sytuacja ekonomiczna gospodarstw rolniczych*. Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G – Ekonomika Rolnictwa, t. 92, z. 2.
- KOPEĆ B., 1983: *Metodyka badań ekonomicznych w gospodarstwach rolnych*. Skrypt AR Wrocław.
- KUTKOWSKA B., ŁABĘDZKI H., 2008: *Finansowe wsparcie rolnictwa i obszarów wiejskich regionu dolnośląskiego z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej*. Roczniki Naukowe SERiA, t. VIII, z. 4.
- MAJEWSKI E., 2009: *Dochody i jakość życia w gospodarstwach niskotowarowych z wybranych regionów Polski*. Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G – Ekonomika rolnictwa, t. 96, z. 4.
- MARCYSIAK A., 2006: *Oddziaływanie płatności bezpośrednich na dochody z gospodarstwa rolniczego*. Roczniki Naukowe SERiA, t. VIII, z. 1.
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego, 2004. Marszałek Województwa Śląskiego.

- POMAJDA W., 2004: *ARiMR – dokonania i zamierzenia*. ARiMR, Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego, 2007. Urząd Statystyczny w Katowicach.
- Rolnictwo w województwie śląskim w 2003 roku, 2004. Urząd Statystyczny w Katowicach.
- ROSZKOWSKA-MĄDRA B., 2008: *Sposoby urzeczywistniania koncepcji zrównoważonego rozwoju na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)*. *Więś i Rolnictwo*, nr 3.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 7 kwietnia 2004 r. w sprawie minimalnych wymagań utrzymywania gruntów rolnych w dobrej kulturze rolnej (Dz.U. z 2004 r. Nr 65, poz. 600 z późn. zm.).
- SPIAK J., 2004: *Wpływ dopłat bezpośrednich na dochodowość różnych grup obszarowych gospodarstw rolnych*. *Więś i Rolnictwo*, suplement do nr 4 (125).
- SULEWSKI P., 2009: *Źródła dochodów gospodarstw niskotowarowych o zróżnicowanej powierzchni użytków rolnych*. *Roczniki Naukowe SERiA*, t. XI, z. 1.
- SZUMSKI S., 2007: *Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej*. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Ustawa z dnia 18 grudnia 2003 r. o płatnościach bezpośrednich do gruntów rolnych (Dz.U. z 2004 r. Nr 6 poz. 40).
- Ustawa z dnia 26 stycznia 2007 r. o płatnościach do gruntów rolnych i płatności cukrowej (Dz.U. Nr 35, poz. 217).
- Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów i pogłowie zwierząt gospodarskich. Województwo śląskie, 2003. Urząd Statystyczny w Katowicach. Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań. Powszechny Spis Rolny 2002.
- WOŚ A., (red.), 2007: *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2006 roku*. Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, Warszawa.

Payments to Individual Farms in the Silesian Voivodeship

Abstract

In the article the scale of financing of farms from the European Union Funds assigned for rural investments in 2003–2008 is determined, with a particular review of Silesian Voivodeship. The course of application and the level of payments' realization according to the activities' scope of each of the supporting funds such as SAPARD, SOP, RDP 2004–2006, RDP – 2007–2013 are described. Most of these activities were addressed to the farmers who fulfilled mentioned criteria, namely to large and developing farms. At the same time the number of the farms using these funds was relatively small. According to research, the majority of funds come from the area payments, and the scale of the farms using this form of support is the biggest one. Payments for non-profitable areas are also important, that can maintain farms if invested properly.

